

Chotěboř

okres Havlíčkův Brod

dům čp.194
náměstí TGM

stavebně historický průzkum

K + H Semper

Praha, 2016

obsah:

1. identifikační údaje objektu a SHP	str.3
identifikační údaje objektu.....	3
identifikační údaje SHP.....	3
2. úvod	4
3. dějiny	4 - 7
4. prameny, plány, ikonografie, literatura	7 - 8
5. architektonický popis	8 - 18
urbanistická situace.....	8
přehled kompozice a členění.....	9
popis jednotlivých hlavních částí.....	9 - 18
6. stavební vývoj	18 - 22
7. hodnocení	22 - 25
hodnotné části a jejich soubory.....	23
závady.....	23 - 24
náměty pro budoucí úpravy.....	24
dílčí doporučení pro budoucí úpravy	24
možnosti budoucího doplnění poznatků.....	25
8. závěr	25

9. obrazové, archivní a plánové přílohy

ikonografie a historické fotografie
dokumenty a archivní doklady
mapové podklady
dokumentace detailů
grafické vyhodnocení průzkumu
inventarizace hodnotných částí stavby a jejího vybavení
fotodokumentace

1. Identifikační údaje objektu a SHP

a) identifikační údaje objektu

název objektu: měšťanský dům

místní určení: Chotěboř

číslo popisné: 194

parcelní číslo: stav. 397

katastrální území: Chotěboř

obec: Chotěboř

okres: Havlíčkův Brod

kraj: Vysočina

rejstříkové číslo v Ústředním seznamu kulturních památek: 23778/6-216

b) identifikační údaje SHP

zpracovatel: K + H Semper
Františka Kadlece 2, 180 00 Praha 8
ing. arch. Jan Hubáček
ing. arch. Tomáš Koreček, CSc.
Ing. arch. Jiří Mrázek

objednatel: Dobrá společnost, zapsaný spolek
Hromádky z Jistebnice 607,583 01 Chotěboř
IČ: 01850661

typ průzkumu: standardní SHP

doba zpracování: červenec - září 2016

2. Úvod

Stavebně historický průzkum měšťanského domu čp.194 na náměstí T. G. Masaryka v Chotěboři byl zpracován j v souvislosti s připravovanými celkovými stavebními úpravami. Záměrem vlastníka přitom je celková oprava a rehabilitace tohoto památkového objektu pro potřeby nového využívání, dům byl téměř až do poslední doby, před prodejem, využíván. Je tedy v dobrém a „zabydleném“ stavu, tím ale jeho vypovídací schopnost zůstává velmi omezená. Závěry průzkumu mohou být proto případně upraveny dále, během budoucích stavebních prací, pokud dojde k odhalení dalších, dnes zatím nepředpokládaných situací.

Jistým zklamáním bylo, že archivní fondy, tedy materiály Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě, nepřinesly očekávané podklady pro průzkum.

Ve stavebním archivu Městského úřadu byly hledány dochované původní historické plány, ale jedná se pouze o minimální část z předpokládané tehdejší dokumentace. Určitým nedostatkem průzkumu je proto absence podrobných podkladových archivních materiálů, konkrétně původních stavebních plánů z předpokládaných významných úprav a přestaveb domu. Zejména by bylo zajímavé moci porovnat z takovýchto návrhů například zachycení staršího stavu stavby.

Po poměrně podrobném pátrání je ale pravděpodobné, že případné další původní stavební plány úprav tohoto domu jsou dnes již nenávratně ztraceny.

Je třeba zdůraznit, že tento SHP v žádném případě nenahrazuje závazná vyjádření příslušných památkových orgánů a organizací ve smyslu zákona o památkové péči č. 20/1987 Sb.

3. Dějiny domu

Mgr. Eduard Kovalda, Ph.D. Kutná Hora 2016

Dům čp. 194 se nachází v severozápadní části Masarykova náměstí v Chotěboři, na rohu s Buttulovou ulicí. Výzkum byl veden v archivních materiálech Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě, s cílem získat informace o stavebních úpravách budovy a o sledu jejích majitelů. Pro tento účel byl prozkoumán fond Archiv města Chotěboře a literatura, která se váže k historii města Chotěboře.

Poněvadž nebyly dohledány žádné stavební spisy, bylo přistoupeno k hledání informací o majitelích domu čp. 194. Jak napovídá pamětní tabule umístěná na domě, narodil se zde v roce 1820 sbormistr František Buttula. V matrikách farního úřadu Chotěboř bylo zjištěno, že jeho otcem byl švec

Antonín Buttula, který v tomto domě i zemřel v roce 1858. ¹ Výzkum se dále zaměřil na Antonína Buttulu a jeho vlastnictví domu čp. 194.

Ve fondu Archiv města Chotěboře se nacházejí staré trhové knihy města Chotěboře. Jelikož v těchto knihách nebyl nalezen záznam o získání domu ve prospěch Antonína Buttuly, byly prohledány také knihy testamentů a přípovědí. Z 12. listopadu 1814 se dochoval zápis, kterým Antonín Buttula doložil, že jeho matka Anna, ovdovělá Buttulová, zemřela 30. dubna 1814, ve věku 65 let. Zůstalo po ní jmění, které získala po svém zesnulém manželovi Janu Buttulovi. Mezi tento majetek náležel dům čp. 48. Antonín Buttula si jako její syn činil nárok na tento majetek. ²

Je zde patrná nesrovnalost v čísle popisném (48 místo 194). Jak bylo později zjištěno, proběhlo v Chotěboři přečíslování domů zhruba kolem roku 1811-1812. Jednalo se s největší pravděpodobností o následek velkého požáru, který postihl město v roce 1800. Ještě mnoho let poté bylo ve městě mnoho domů spálených či rozbořených. Zhruba do roku 1811-1812 byl v katolických matrikách Antonín Buttula uváděn v čp. 48, poté v čp. 194. Přečíslována byla také řada jiných domů.

V kontraktních knihách, ale také v knihách testamentů a přípovědí nebyl nalezen záznam, jakým způsobem získali dům předci Antonína Buttuly. Současně s výzkumem v městských knihách byla probádána literatura k historii města Chotěboře. Nejprůnosnější se ukázala informace zapsaná v Listech městského muzea v Chotěboři. Tam byl nalezen sled majitelů domu čp. 194 od 16. do počátku 20. století:

1582 Jiřík Zahajský - Nikodem Kotek, grunt s 15 záhony polí

1591 Nikodem Kotek, hrnčář

1613 Jan Foltan - Ondřej Svinčanský, dům v rynku vedle Ambrože Poláčka

1678 Daniel Rych

1689 Daniel Rych - Jiřík Železný, pekař, dům Kotkovský v rynku, jdouc do ulice k Macháčkovské bráně se zahrádkou

1713 Jiřík Železný

1781 Dorota Železná - Václav Železný

1785 Matěj Železný

1790 Matěj Železný - Jan Železný, polovice domu vedle Josefa Ningra v Čáslavské ulici

1835, 1851 Antonín Buttula

1871 Konstantin a Anna Brychta, odevzd. list 8/7 1871

1882 Anna Brychtová, polovice, notářský spis 20/6 1882

1883 Karel a Antonie Kuchynka, kup 17/3 1883

1883 Josef R. a Klára Josel, kup 16/11 1883

1884 Josef Firkušný, kup 27/6 1884

1886 Marie Sequenzová, kup 13/12 1886

¹ SOA Zámorsk, FÚ Chotěboř, sign. 674, fol. 157; sign. 2921, s. 120.

² AM Chotěboře, kniha č. 28, fol. 45.

1898 Vilém a Kateřina Mračno, kup 17/12 1898

1901 Teresie Mišková, kup 5/1 1901

kolem roku 1989 – prodejna zeleniny státního statku ³

krátce po roce 1989 prodejna novin, časopisů a tabáku

v roce 2005 prodejna potápěčské techniky a zlatnická dílna

Bylo potřeba ověřit, nakolik jsou tyto informace spolehlivé. Směrem do minulosti bylo využito jmen majitelů, které bylo možno dohledat v některých městských trhových knihách díky abecedním rejstříkům.

Dne 23. března 1790 byla uzavřena trhová smlouva mezi Matějem Železným a jeho bratrem Janem Železným, kterou Matěj Železný prodal svému bratru polovinu domu na rynku pod starým čp. 274 (později dopsáno nové čp. 193). Dům byl situován vedle domu Josefa Nyngra z jedné strany a Čáslavskou ulicí z druhé strany. Trhová cena poloviny domu byla 300 zlatých. Jednalo se o zadní polovinu téhož domu od zadní lomenice (8,5 sáhu). Prodávající si pro sebe ponechal přední lomenici od rynku o délce 8,5 sáhu (délka krytiny a střechy), půl dvora, půl zahrady, půl maštale a půl řezárny (vše po pravé straně směrem na dvůr). Druhá polovina připadla kupujícímu po levé straně. Co se týče dolních sklepů, kupující si tam musel zřídit studnu a odpad do velkého hejcuku. Připadl mu také celý sklep pod jeho světnicí. Chodbou na půdu mohli oba chodit volně na svou část. ⁴

Dle smlouvy z 5. července 1781 Matěj Železný (respektive jeho poručník Karel Číž) získal od své matky Doroty Železné (znovu provdané za Matěje Kroužka) dům čp. 274. Ta jej získala po svém zesnulém prvním manželovi Václavu Železném. Dům byl situován na rynku a ležel vedle boční ulice. Jeho hodnota byla 350 zlatých. ⁵

Dne 22. září 1755 Václav Železný starší oznámil, že již 16. února 1754 učinil pořizení v přítomnosti svých starších synů Jiříka a Václava. V onom pořizení odkázal svůj nárožní dům na rynku, stojící vedle domu Štěpána Nynkra, svému synovi Václavu Železnému. Dům měl hodnotu 233 zlatých a 20 krejcarů. ⁶

Dne 17. července 1724 po zesnulém Jiřím Železném, měšťanu a spoluradním, jeho syn Václav Železný, pekař, získal rohový dům vedle domu Fridricha Frydeckého. Dům měl dvě zahrádky před okny jedné světnice. Dům měl hodnotu 233 zlatých a 20 krejcarů. ⁷

Zmíněný seznam majitelů z Listů městského muzea v Chotěboři uvádí majitele po roce 1850 pravděpodobně podle pozemkových knih, které jsou v současné době uloženy na katastrálním úřadě. K ověření alespoň některých z těchto majitelů byly použity evidenční knihy z fondu AM Chotěboře. Pro druhou polovinu 19. století se na domě čp. 194 uvádějí majitelé Josef Josel, poté Marie Sequensová, poté pan Mišek. ⁸ K roku 1900 byl dům čp. 194

³ Listy městského muzea v Chotěboři, s. 7.

⁴ AM Chotěboře, kniha č. 3, fol. 301.

⁵ AM Chotěboře, kniha č. 3, fol. 204. V záhlaví zápisu bylo červeně dopsáno: nově čp. 194 (*N.C. 194 neu*).

⁶ AM Chotěboře, kniha č. 2, fol. 282.

⁷ AM Chotěboře, kniha č. 2, fol. 28.

⁸ AM Chotěboře, kniha č. 96.

zapsán na Viléma Mračna, nar. 1864, notářského sollicitátora.⁹ V soupisu z let 1901-48 byl v domě čp. 194 napsán Karlem Míškem, nar. 1870, obchodník s papírem, spolu s manželkou Terezií.¹⁰ Tento obchodník se spolupodílel na zhotovení několika dobových pohlednicích, na kterých byl dům čp. 194 zachycen z pohledu na čelní fasádu z náměstí.

V soupisu památek z roku 1906 se uvádí, že "po stranách oken pilastry s čabrakovitou hlavicí, nástavec segmentový s vázami na nárožích a ve středu. V ploše nástavce v reliéfu dva lvi drží korunované preclíky z písmena MWZ. Nad okny ve štítě nápis, značně porušený:

..... INT GEST NECHTU (?)

ET EVP ... TTRISTIA FATA DEOQVE AVSPICE

TV VEFVGEREXIT FAVSTE MATHIASZE.

Po stranách volutové obstavky z 2. polovice XVIII. stol."¹¹

Zvětšení některých písmen by mohlo naznačovat, že se původně jednalo o chronogram. Pokud ale nebyla písmena přesně přepsána, je těžké se domnívat, o jaké datum by se jednalo. Navíc je takto citovaný nápis neúplný....

Bohužel, pro nedostatek archivního materiálu nebylo možné zachytit detailnější stavební úpravy této budovy. Výše zmíněný seznam majitelů naznačuje jeho bohatou historii, která se odvíjela samostatně po rozdělení domu na dvě části v roce 1790. Dům jako jeden z mála přežil požáry v roce 1800 a 1832.

4. Prameny, plány, ikonografie, literatura

Použité archivní prameny:

Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě (SOkA Havlíčkův Brod)

Fond: Archiv města Chotěboře

- Kniha trhová 1718-1761, inv. č. 14, sign. 14, kniha č. 2
- Kniha trhová 1761-1817, inv. č. 15, sign. 16, kniha č. 3
- Kniha trhová 1797-1801, inv. č. 16, sign. 18, kniha č. 4
- Kniha trhová 1801-1807, inv. č. 17, sign. 19, kniha č. 5
- Kniha trhová 1807-1818, inv. č. 18, sign. 20, kniha č. 6
- Kniha trhová 1818-1824, inv. č. 19, sign. 21, kniha č. 7
- Kniha trhová 1818-1820, inv. č. 20, sign. 22, kniha č. 8
- Kniha přípovědí (červená) 1796-1827, inv. č. 40, sign. 50, kniha č. 28
- Matrika občanů dle domovských čísel z roku 1900, inv. č. 107, kniha č. 95
- Soupis domů a jejich majitelů z 19. století, inv. č. 108, kniha č. 96
- Matrika domovských příslušníků 1-630 pro léta 1901-1948, inv. č. 947, kniha č. 594

⁹ AM Chotěboře, kniha č. 95.

¹⁰ AM Chotěboře, kniha č. 594, s. 30.

¹¹ Soupis památek, 1906, s. 40. Z městských knih víme, že v tomto domě bydleli pekaři v 18. století.

Státní oblastní archiv v Zámrsku (SOA Zámrsk)

Fond: Matriky – katolický farní úřad Chotěboř

- matrika narozených 1803-1829, sign. 674

- matrika zemřelých 1849-1883, sign. 2921

Použité edice a literatura:

- Stanislav Pavlíček, Jaroslav Líbal, Milan Šustr, Milan Stránský: Chotěboř na starých pohlednicích, 2014.

- Petr Adam (ed.), Stanislav Pavlíček (ed.): Pamětní knihy města Chotěboře, 1. díl, Chotěbořské kroniky z let 1868-1939, Chotěboř 2008.

- Otto Smrček: Chotěboř. Stručné dějiny města, Hradec Králové 1981.

- Karel Anderle, Josef Dostál, Stanislav Pavlíček, Václav Tuček: Chotěboř, Chotěboř 2001.

- Listy městského muzea v Chotěboři 1989-1990.

- Zdeněk Wirth: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém, svazek XXIII, Politický okres chotěbořský, Praha 1906.

5. Architektonický popis

Urbanistická situace

Zkoumaný dům je součástí původní zástavby historického jádra města Chotěboře. Nachází se v mimořádně exponované poloze, je umístěn přímo v jeho středu. Dům stojí v rohové poloze zástavby dnešního Masarykova náměstí, hlavního prostoru města s dlouhou stavební historií. Po jeho straně, v severním rohu náměstí, vybíhá dnešní Buttulova ulice, dříve Školní. Na opačné boční straně domu je úzká proluka - původně se jednalo o uličku a její poslední název byl Rudova – dnes je využívána jako dvorek příslušící k domu.

Tato pozice objektu na náměstí dokládá mimořádný význam středověkého měšťanského domu, který patřil k nejvýstavnějším ve městě. Po složitém vývoji města a po velkých zničujících požárech, je dnes na hlavním náměstí nápadně působící stavbou, s mimořádně silnou autenticitou.

Budova je postavena na hluboké gotické parcele, která je ale zároveň velmi úzká, jak odpovídá původnímu založení města tohoto stáří. Pozdějším vývojem ale došlo k postupnému oddělování a celkem zde nakonec stály v pozici za sebou domy čtyři, jak jsou zachyceny na historických mapách.

Dům čp.194 se tedy z urbanistického hlediska nachází ve velice atraktivní a pohledově výrazné poloze přímo v nejcennější částivýznamného historického města.

Rozbor objektu, přehled jeho kompozice, celkového členění a popis jednotlivých hlavních částí

Celková podoba domu a jeho základní dispozice:

Dům je dosti mohutnou patrovou zděnou stavbou, situovanou ve středu města. Je součástí souvislé řadové zástavby s nepříliš pravidelnou uliční čarou, která je v tomto místě ustoupená oproti předchozímu průběhu (původně za ulicí ke kostelu navazovalo podloubí měšťanských domů, stejně jako na dalších dvou stranách náměstí) a tvoří tak rozšíření malého a nepravidelného prostoru v rohu náměstí. Sem se dům obrací poměrně širokým průčelím s bohatým štítem.

Svou dispozicí se jedná o hloubkově orientovanou stavbu na, vzhledem ke značné délce, poměrně úzké parcele, jejíž šířku zcela vyplňuje. V přízemí i patře jde dispozičně hloubkový dvoutrakt, původně celkem jasně patrný. Později byla tato přehlednost poněkud narušena dodatečnými stavebními úpravami.

Hlavní vstup do domu je řešen z náměstí, v přízemí reprezentativního východního průčelí. Situován je lehce doprava, mimo střední osu. Boční vstup ústí do ulice Buttulovy.

Dům je výraznou architekturou a je velmi nápadný i díky svému mimořádně exponovanému umístění v horní frontě chotěbořského náměstí.

Dům

Exteriér

Přední štítové průčelí domu má výrazné architektonické členění, dělené na přízemí, patro a zakončeno je bohatě zdobeným štítem.

V přízemí je použito dělení na tři osy. Vlevo je široké okno s velmi nízkým parapetem, jedná se o obdélný a na výšku postavený výklad původního obchodu. Stejně okno je i na pravé straně a symetricky mezi nimi, na středu průčelí, jsou přibližně stejně široké krámské dveře. Nadpraží všech těchto tří otvorů je zhruba ve stejné výši. Svým celkovým rozsahem zaujmají téměř polovinu plochy parterové části průčelí.

Obě okna jsou zakrytá do mělké niky zapuštěnou dvoukřídlou okenicí. Její konstrukce je rámová se střední příčkou a čtyřmi výplněmi, rám má jednoduchou profilaci a také kazety výplní mají profilovaný obvod, závěsy jsou plotýnkové, s jednoduše vykrajovaným obrysem, na nich jsou nasazeny vysunutě háky spojené čepem, umožňující překlopení křídel. Za okenicemi jsou dvoukřídlá okna s nízkým parapetem, s dělením vodorovnými příčkami na

celkem šest tabulek, okna mají prostou profilaci a také klapačka je lehce zdobena dvojicí oblých pásků při hranách.

Střední dveře vstupu jsou zavírány předsazenými skládacími dveřnicemi rámové konstrukce s výplněmi. Křídla jsou dohromady dělena na čtyři úzké díly, každý z těchto dílů má dvě nízké a střední vysokou kazetu. Horní kazety této rámové konstrukce na obou krajích jsou volné, pouze s větrací sítkou. Za dveřnicemi jsou prosklené dvoukřídlé dveře, osazené v hluboké rovné špaletě s přímým nadpražím.

Omítka této parterové části průčelí je hladká, ale po obou stranách jsou dvojice plochých lizen, spíše již pilastrů, přecházejících sem z patrové části. Jedná se ale o novodobou úpravu, architektonicky pochybnou, bez opodstatnění v tektonice. Sokl je obložen kamennými deskami, hladkými a rovně zakončenými bez profilace, jen mírně předstupujícími před líc fasády. Přízemí je od patra odděleno nízkou pásovou kordonovou římsou, její profilace je zcela jednoduchá a římsa je navíc na horní straně oplechována.

V patře průčelí je zopakováno dělení na tři osy, se symetricky umístěnými okny úměrné velikosti. Jsou dvoukřídlá, dělená příčkami na šest tabulek, dovnitř otevíravá, jejich rámy jsou zapuštěny za líc průčelí. Okna jsou navzájem oddělena pilastry s hlavicemi, při nároží jsou tyto pilastry zdvojené. Nasedají přímo na kordonovou římsu, bez soklu nebo patky a pod korunní římsu jsou vloženy s mírným oddělením. Mají obdélnou plochou hlavici s rytým křížem naznačenou bosou. Ta je podložena profilovanou římsou, pod níž je zavěšena dvoustupňová vykrajovaná čabraka. Okna mají jednoduché a poměrně úzké šambrány s pásovou lištou, Na historických fotografiích jsou zde patrné ještě klenáky.

Na bohatě profilované a výrazně vysazené hlavní, korunové římsy je vztyčen štít s bohatě členěným obrysem. Koruna římsy je kryta řadou prejzů, nad nimi je nasazen nízký sokl zakončený odstupňovanou pásovou římsou. Do soklu jsou vkrojeny dva pilastry, dynamicky vytočené, mohutnější a širší než v patrové části průčelí. Navíc jsou podloženy, dvoustupňové. Zakončeny jsou hlavicemi s motivem kanelování, spočívajícími na profilované římsy, pod níž je opět vykrajovaná čabraka, tentokrát ale jednovrstvá, naopak ale zdůrazněná vkrojeným oválným medailonem. Pilastry jsou přepásány bohatě a jemně profilovanou římsou. Na té spočívá segmentově vyklenutý štítový nástavec, spočívající na kanelovaných patkách, odpovídajících hlavicím pilastrů. Nástavec je zakončen vrcholovou profilovanou římsou.

V ploše štítu je dvojice poměrně velkých šestitabulkových oken otevíraných směrem ven. Okna jsou umístěna těsně vedle sebe, téměř jako sdružená. Jsou oproti oknům patra domu osazena přímo v lici průčelí a jejich šambrány jsou ploché. Plocha nad okny je nyní hladká, ale podle historické zprávy zde byl umístěn nápis, pravděpodobně chronogram. V nástavci je štukový reliéf, provedením spíše zlidovělý, jako je ostatně celé členění této hlavní fasády. Jsou na něm znázorněni dva korunovaní jednoocasí stojící lvi, držící v tlapách velký preclík, který je také završen korunou. Podle zmíněné zprávy zde měl být údajně ještě monogram MWZ. V nedávné době byl ve štítu namalovaný letopočet 1529, novodobý, dnes již neexistující.

Štít má po obou svých stranách okřídlení, vybíhající z voluty. Jejich rámování je provedeno plochou lištou, která na volutách přechází do hustě stočené oblé pásky. Po stranách štítu jsou posazeny nízké čučky, nad hlavicemi nástavce jsou asymetrické plastiky, snad zjednodušené a schematické vázy, ve vrcholu štítu je potom také poměrně velmi jednoduchá nevelká váza.

Plastické členění hlavního štítového průčelí domu je provedeno barevnou kombinací nátěru, je zde použit světlejší okr a tmavší hnědavá barva.

Boční průčelí do Buttulovy ulice je jednoduché a proti přední fasádě do náměstí je až extrémně strohé. Přízemní část je členěna celkem dvěma drobnými, celkem nízko umístěnými okénky a jedinými dveřmi, jinak je v celém rozsahu plná. Tyto otvory se nachází za středem hloubky domu a tak rozdíl mezi bohatě zdobeným průčelím do náměstí a touto zcela hladkou plochou boční fasády je ještě výraznější. Není zde použito naprosto žádného členění, dokonce chybí i sokl a římsou je zde pouze hladké vysazení, přímo navazující na krátký úsek zalomení bohaté korunní římsy z čelní fasády.

Dveře jsou zapuštěny v hlubší nice, mají mírný segmentový záklenek v líci průčelí, který plynule přechází do přímého nadpraží. Šambrána je zde pouze malovaná s využitím tmavšího barevného tónu fasádního nátěru. Vlastní dveře jsou jednokřídlé s nadsvětlíkem, s novodobým skládaným obkladem. Okénka, symetricky osazená po stranách těchto vstupních dveří. Jsou přibližně čtvercová, zapuštěná v nice s rovným nadpražím, pravé z nich má trámkovou zárubeň s vetknutou provlékanou mříží.

Nad touto trojicí jediných otvorů v přízemí jsou přesně osově umístěna rovněž tři okna patra domu. Tato okna s plochou šambránou, velikostí shodná s okny v hlavním průčelí jsou lehce ustoupena za úroveň líce fasády, jsou dvoukřídlá, ven otevíravá a členěna nadvýšenou příčkou zhruba v horní třetině.

Pohledově narušeno je toto průčelí celkem třemi větráky plynových kamen, vyvedenými na fasádu a dále dvířky rozvodné skříně přímo v sousedství dveří.

Boční průčelí do uličky, respektive nyní úzkého dvorku k sousednímu výrazně vyššímu domu, je obdobné jako průčelí do Buttulovy ulice. Je opět zcela hladké bez architektonického členění. V přízemí jsou pak dveře z chodby, opět odsazené v nice se segmentovým záklenkem, ten je zde ale vyklenutý výše. Do této niky jsou vsazeny jednokřídlé dveře se segmentovým zakončením, v celé ploše opatřené novodobým palubkovým obkladem, imitujícím „barokní“ podobu.

V patře jsou opět celkem tři okna, zde ale výrazně se od sebe lišící podobou i rozměrem. Vlevo, v zadní části domu je to drobné obdélné na výšku postavené okénko. To, i stejně další dvě, jsou vsazeny v ustoupení za průčelím. Střední okno je pak největší, je výrazně převýšené. Poměrem se jedná v podstatě o dvě nad sebou posazená základní okna tohoto domu. Situováno je nad schodiště. Napravo od něj je okno poslední, se stejnou výškou nadpraží, jako okno předchozí. Velikosti odpovídá ostatním oknům z

místností v patře domu, lemováno je plochou šambránou. V rámu jsou vsazena dvě dovnitř otevíravá křídla bez dalšího dělení. Zmíněná šambrána tohoto okna je tak jediným plastickým prvkem na tomto bočním průčelí domu

Mezi touto boční stěnou a sousedním domem je v přední části, mělce za hlavním průčelím rozepnut prampouch se segmentovým klenebním pasem a rovnou, prejzy krytou korunou. Je hladce omítnut, bez zdůraznění segmentem zaklenutého otvoru průchodu, kam je umístěna novodobá otevíravá mříž.

K zadnímu průčelí je pak přiložen navazující nižší dům, který tvoří původní pokračování ulice, je zde ale již posledním, protože další zástavba byla v minulosti odbourána. Nad sousedním, přízemním, ale ne zcela nízkým domkem vyčnívá pouze horní část trojúhelného štítu s hladkou a nečleněnou omítkou.

Střecha domu je sedlová, její plocha je plná, bez vikýřů. Krytinou jsou šablony typu eternit, po okapní hraně běží nástřešní žlaby dešťových svodů. Nad střechu vystupují dva komíny, jeden je běžný, novodobý, vyzděný z lícových a vyspárovaných cihel, zakončený odskakovanou hlavicí. Druhý, mohutnější komín domu je mnohem neobvyklejší, je zděný a omítaný a má zcela neobvyklý kruhový průřez. Zakryt je nasazenou plechovou poklicí.

Interiéry

Dispozice sledovaného patrového a zčásti podsklepeného domu je tvořena příčným nepravidelným trojtaktem. Levým traktem přízemí je zde hluboký díl přední části domu, směrem do náměstí, s hlavními místnostmi. Střední trakt tvoří úzká příčná chodba, spojující dveře z Buttulovy ulice s dveřmi zadními, do boční uličky, později dvorku. Konečným zadním traktem je komorový díl složitější půdorysné osnovy.

V patře se opět jedná v zásadě o příčný trojtakt, ale poměry širě jednotlivých dílů jsou zde mnohem vyrovnanější.

Sklep se nachází v pravé zadní části a zabírá přibližně polovinu půdorysu domu.

Původně byl dnes svým rozsahem poměrně malý dům mnohem rozlehlejší. Další jeho prostory navazovaly směrem dozadu od náměstí, ale před více než dvěma stoletími došlo k rozdělení objektu na dva domy samostatné. Zadní z nich přitom není předmětem tohoto průzkumu.

sklepy

Schodiště vstupu do sklepa je svým nástupem vloženo na pravou stranu úzké chodby, skryto je pod zvedacím poklopem, první stupně klesají při boční stěně chodby a poté se zalamují kolmo doleva, tam posléze končí a přecházejí do chodby, vedoucí ve směru bočního uličního průčelí domu,

zdivo stěn schodiště je zřejmě kamenné, pravděpodobně z místního lomového kamene a je pokryto hrubou omítkou, na pravé straně před patou schodiště je ve stěně mělká nika, stupně schodů jsou dole kamenné, z velkých bloků pískovce, pravděpodobně se jedná o druhotně použité tesané kusy, snad části starších ostění, horní stupně jsou vyzděny z cihel

Chodba ve sklepe je v přímém pokračování výstupu ze schodiště je to obdélný protáhlý prostor a končí zhruba pod dnešní zadní štítovou zdí domu, kde je na levé straně průchod do hlavní sklepní místnosti, její přední část přibližně v polovině celkové délky od schodiště je širší, respektive rozšířená na pravé straně ustoupením od šířky schodů, zhruba po polovině délky se opět zužuje na přibližně původní šířku, tedy šíří schodiště, obě hrany rozšíření jsou kolmé, stěny jsou vyzděny z kamene a hrubě omítány, na pravé straně je větrací průduch šikmo nahoru vyvedený do bočního průčelí, do ulice, segmentová klenba této přední části chodby je z cihel, rezná bez omítky, podlaha je pravděpodobně z udusaného jílu, užší pokračování chodby má obdobné stěny, předcházející úsek cihelné klenby je zakončen segmentovým pasem, vyrovnávající výškový rozdíl k vyššímu pokračování mírně zahrocené klenby, vyzděné z lomového kamene, zřejmě místní ruly. Přechod od dělicího oblouku je v klínovém tvaru vyzděn z cihel, zřejmě se jedná o dozdění odbourané části kamenné klenby při předpokládaném prodloužení chodby směrem k přední části domu, povrch klenby je rezný bez omítky, klenba takto pokračuje dále a před čelní stěnou chodby je kamenná klenba nahrazena opět úsekem cihelné, zde se ale výška tohoto cihelného klínu dosti prudce snižuje k silnější plentě přiložené ke zdivu čelní stěny chodby, vlevo je zde v konci chodby segmentovým kamenným obloukem překlenutý vstup do velkého prostoru sklepa

Hlavní prostora sklepa je poměrně rozlehlou místností, přístupnou ve svém koutě z chodby, na protáhlejších obdélném půdorysu, kde v přední části je dovnitř vytažen mohutný hranolový pilíř zdiva, rámuující vchod z chodby. Stěny jsou opět z lomového zdiva. Kámen, zřejmě druh ruly, je zde ponechán v rezném stavu bez omítky, stěny jsou plné, pouze přední čelo, na vstupní straně, je mírně vlevo mimo střed prolomeno nízkým otvorem, přeloženým hrubým trámem bez vylehčovacího oblouku. Kameny zdiva, které jsou zde na všech stěnách zčásti dosti velké, jsou i nad trámem zděny bez snahy o odlehčení, nika, spíše se jedná o starší průchod, je zaslepena hrubě provedenou zadržkou, spíše složenou než zděnou smíšeně z kamene a cihel. Široká klenba téměř polokruhového profilu vybíhá až od podlahy, je opět, stejně jako zdivo, kamenná a rezná, zčásti je zde ale malta vyteklá do bednění přímo při její stavbě. Podlaha prostoru je opět z dusaného jílu a je pravděpodobné s ohledem na zazděný otvor, že byla postupně navýšena

Přízemí

Chodba přístupná dveřmi z Buttulovy ulice, procházející napříč přízemím domu, je úzká ve své přední části a mírně rozšířená vzadu. Zde je podlaha zvýšena a tento rozdíl překonávají dva stupně. Přední část má strop tvořený jen mírným vzepětím segmentové klenby, po oddělení, opět segmentovým pasem, je vzadu napříč položena klenba o vyšším vyklenutí. Podlaha je vepředu z teracové a v zadní části z keramické dlažby, napravo za vstupními dveřmi je poklop vstupu do sklepa, který zasahuje až do poloviny šířky chodby, na levé straně je v přední části chodby, hned za domovními dveřmi, zasazena rozvodná skříň a dále, před vyrovnávacími stupni schodů, jsou dveře vedoucí do původního obchodu. Pravá strana má nad vstupem do sklepa niku uzavřenou dřevěnými dveřmi a dále, přímo proti dveřím do obchodu, jsou dveře vstupu do komorové části domu. V rozšířeném prostoru vzadu je v levé boční stěně vstup do malé místnosti vydělené z bočního prostoru v přední části domu. Proti těmto dveřím je nástup na schodiště do patra. V čele jsou pak dveře obdobné dveřím vstupním z ulice, tyto vedou do původní zadní uličky, dnes uzavřeného úzkého dvorku.

Chodbička nebo spíše předsíň před obchodem je přístupná dveřmi na levé straně chodby domu. Je to menší obdélná místnost, do níž je vytaženo těleso hranolového komínu na středu čelní stěny a na levé straně sem vybíhá příčka záchodu, vestavěného do niky původního a později zazděného otvoru, který souvisel s provozem krámu v domě. Na pravé straně od vstupu je stěna ustoupena do mělké niky, zakončené segmentovým pasem. Stěna proti vstupu je prolomena dvěma otvory, vpravo jsou to dveře do prostoru vlastního obchodu, nalevo volný segmentem zaklenutý průchod, zbylou plochu mezi nimi vyplňuje předsazený hranol komínu. Levá strana, kde byla původně hluboká nika s kolmou špaletou, podle vyrýsování v omítce původně otvor ve stěně do ulice, později zazděný se vsazeným malým okénkem a s přímým nadpražím přeloženým fošnami. Tato nika byla využita pro zmíněnou vestavbu záchodu a příčka s dveřmi vyčnívá přibližně do poloviny šířky sousedního průchodu. Poslední stěna je z větší části plná, pouze vlevo v koutě jsou v segmentově zaklenuté nise dveře, kterými se vstoupilo z chodby, prostor je zaklenut pruskou klenbou, podlaha je snad z hladké mazaniny

Původní obchod v přední části přízemí domu, je přístupný z předcházející chodbičky a nebo přímo z náměstí hlavními dveřmi. Půdorysem je to mírně protáhlý obdélník, lehce zkosený, pravá stěna od vstupu z předsíně má blízko od tohoto koutu široké dveře, z nichž je zachována pouze obložená zárubeň. Čelní stěna směrem do náměstí je otevřena dvěma otvory, pravým z nich jsou dveře do obchodu, umístěné v hluboké mírně rozevřené nise s přímým nadpražím, odděleno úzkým pilířem je okno s nízkým parapetem, které je výlohou obchodu, hluboká nika s rovnou špaletou má také přímé nadpraží. Levá stěna je plná až na mělkou niku s nízkým parapetem a se segmentovým záklenkem. Podlaha je zřejmě

položena dlažbou, která je ale zakryta povlakem krytiny a viditelný je pouze sokl na stěně z jedné řady dlaždic, strop je rovný, omítaný, se zrcadlem tvořeným mělkým odsazením fabionu

Boční prostor obchodu má vstup z obchodu dveřmi v dělicí podélné stěně a spolu s ním tvoří přední část přízemí domu do náměstí, tvarem je tato místnost velmi úzký obdélník, jeho zadní část ale byla novodobě oddělena provizorní lehkou příčkou, pravá stěna od vstupu v této velké přední části původního dlouhého prostoru je onou rozdělující příčkou, plnou bez otvoru, rovněž nepřerušovaná je i další stěna, dlouhá situovaná proti vstupu, v čele místnosti do náměstí je krátká stěna otevřená na středu velkým oknem s nízkým parapetem (*prvek B01 v inventarizaci*), poslední ze stěn místnosti, vstupní, je prolomena pouze otvorem dveří z obchodu, strop je rovný a omítaný, podlaha je ze starých cementových dlaždic, oddělená část původně celistvého prostoru na pravé straně je přibližně čtvercová, vstupuje se do ní dveřmi v zadní části chodby domu, snížení podlahy místnosti je vyrovnáno dvěma stupni, boční stěny jsou plné bez přerušení, na levé straně je přizděn hranolový komín menšího profilu, v čele je zčásti dochována prosklená příčka rozdělující tuto část původního obchodu, bednění provizorního současného předělení místnosti je k ní z druhé strany přiloženo, podlaha je z cementových dlaždic, strop je rovný, omítaný

Komora v pravé zadní část domu, přístupná dveřmi v polovině pravé strany chodby, půdorysem nepravidelná menší místnost, členitá, v zadní části je její jinak téměř čtvercový prostor omezen stoupajícím ramenem schodiště do patra domu, pravou stranu místnosti od vstupu tvoří příčka, v jejímž středu jsou dveře (*prvek A08 v inventarizaci*) do následné další komory, navazující stěna proti vstupu je v levé polovině probrána širokou a nepříliš hlubokou nikou, zaklenutou pasem téměř půlkruhové klenby, dále, s mírným odskočením ve špaletě tento prostor pokračuje do hluboké a úzké niky, zaklenuté nízkým segmentem, kde téměř pod tímto záklenkem je nízký ležatý větrací otvor ve vnější zdi směrem do dvorku, levá špaleta niky je vytažena obezděním stoupajícího zalomeného ramene schodiště a tvoří tak roh vsunutý do prostoru této místnosti, na něj navazuje krátký úsek plné stěny ke vstupním dveřím z chodby, podlaha komory je hladká, pravděpodobně tvořená povlakem betonovém mazaniny, složitý je systém zaklenutí, který je složen z úzkého úseku pruské klenby v pravé vstupní části, odpovídající přibližně špaletě dveří z chodby, pasem stoupání této klenby je oddělena další část, kde napravo je nízká segmentová klenba do hluboké niky směrem k vnější boční stěně domu, v levé polovině je plocha valené klenby, zřejmě tvořící podchycení schodiště a v koutě je zde ještě tato klenba vykrojena nepravidelnou převýšenou lunetou, celá klenba prostoru je tvarově dosti komplikovaná a je zřejmě pozůstatkem složitého stavebního vývoje, v koutě na pravé straně je pod odpadlou omítkou na klenbě patrné silné zadehtování, které je dokladem dýmného provozu v tomto místě

Komora v pravé části domu při uličním průčelí, přístupná dveřmi z předcházejícího prostoru, jejím půdorysem je přibližně čtverec, dělicí příčka je vložena na střed pod klenební pas, takže na obě strany se hranou rýsuje jeho oblouk, levá stěna od vstupu je téměř v celé své šířce probrána mělkou nikou, která tvoří obdobný tvar, další stěna, situovaná proti vstupu je napravo prolomena malým okénkem (*prvek B02 v inventarizaci*) do ulice, poslední, pravá stěna je plná, podlaha je z cementových dlaždic, klenba místnosti je pruská o poměrně nízkém vzepjetí

patro

schodiště do patra je jednoramenné pravoúhle zalomené, jeho stupně jsou zřejmě zděné, ale plně obložené, tedy na stupnici i podstupnici dřevem, boční stěny jsou plné, ale v místě zalomení je vyšší poloze, již spíše v hale nad schodištěm prolomeno vysoké okno, na levé straně je vedeno madlo zábradlí, dřevěný jednoduchý hranol

hala nad schodištěm je otevřeným prostorem nad výstupem schodů do patra domu, dále odsud pokračuje průchod do obytných místností a také je dosud přímo přístupná koupelna a v koutě je ve stropě otvor vstupu na půdu, půdorysem místnosti je obdélník, pravá stěna, podél níž je vedeno rameno výstupu schodiště, je ve svém konci prolomena dveřmi do další místnosti, typové dveře v ocelové zárubni mají v napaří segmentový záklenek, navazující stěna naproti schodům je hned v koutě otevřena dveřmi do koupelny, dveře včetně záklenku jsou shodné s předcházejícími, v dalším pokračování úsek plné stěny končí hranou a do kouta místnosti po mělkém ustoupení vede mírně šikmo založená příčka, před tímto ustoupeným místem je ve stropě otvor vstupu na půdu se sklápěcím žebříkem, navazující stěna je plná, je to štitová zeď k sousednímu domu, poslední stěna prostoru je otevřena dvěma okny, pravé z nich je drobné okénko (*prvek B04 v inventarizaci*) ve vysoké, segmentově zakončené nise s nízkým plným parapetem, v těsném sousedství je vlevo další téměř stejná nika, která je v celé své výši a šířce otevřena velkým oknem (*prvek B03 v inventarizaci*), mezi okny je ke stěně přisazen krátký plný úsek parapetní zídky, tvořící zábradlí nad nejhlubším prostorem schodiště, podlaha je zřejmě z kletovaného cementového povlaku, strop je rovný omítaný, v místě otvoru vstupu na půdu jsou patrné staré stropní trámy a rub jejich podhledu a také malý úsek stropu z drobných povalů s jílovým překrytím

koupelna je malou místností přístupnou z haly, společně s halou tvoří pravý krajní díl domu, půdorysně je to přibližně čtverec, proti vstupním dveřím, které jsou umístěny napravo v koutě, je opět v poloze v koutě okno (*prvek B05 v inventarizaci*), místnost je celá opatřena keramickým obkladem, stejná je i dlažba, podhled rovného stropu je polepen deskami, snad z polystyrenu

jídlna je dalším prostorem patra domu, umístěným v jeho středním dílu, přístupným dveřmi z haly a průchozím dále do pokojů v přední části domu, od sousedního prostoru, kuchyně, přiložené k boční stěně domu do ulice, je oddělena pouze částečně, zdí prolomenou dvěma volnými průchody, půdorysem místnosti je přibližně čtverec, stěna vlevo od vstupu je, jak již bylo zmíněno, otevřena dvěma otvory s rovnou špaletou a půlkruhovým záklenkem, pravý z nich je průchodem, levý má plný parapet a je pouze prosvětlovacím otvorem, zbývající úsek zdiva mezi nimi je jen poměrně úzký pilíř, další stěna, proti vstupním dveřím, má přesně na osu k předcházejícímu vstupu, tedy v koutě, opět dveře, ty jsou zcela stejné jako dvojice dveří v hale, tedy typové a opět se segmentovým záklenkem v nadpraží, pravou stranu dveřní špalety při přechodu do plné navazující stěny rámuje drobný výstupek, jakási lizena, stěna na pravé straně má nalevo od svého středu okno (*prvek B07 v inventarizaci*), poslední stěna místnosti, v níž jsou v pohledu zevnitř v pravém koutě umístěny vstupní dveře má přímo na hraně jejich levé špalety přizděný pilířek, který je celkově napravo od středu stěny, levá takto vymezená část je mezi tímto pilířkem a levou stěnou překlenuta vysokým segmentovým obloukem a do takto vzniklé niky je ještě vkrojena nika další, s vysokým parapetem, mělký, její boky přímo zabíhají do oblouku, který svým prohloubením tvoří společné nadpraží, podlaha je opatřena povlakovou krytinou, strop je rovný s omítaným podhledem, opatřený ještě palubkovým obkladem

kuchyně je nalevo sousedícím prostorem, druhou částí středního dílu domu, s předcházející jídelnou je propojena volným průchodem v dělicí stěně, kde je ještě již zmíněný další otvor, proti vstupu je stěna se dvěma okny (*prvek B06 v inventarizaci*), symetricky rozmístěnými v této ploše, v pravém koutě od vstupu je přizděný mohutnější hranol komínu, podlaha má povlakovou krytinu, strop je rovný a omítaný podhled jsou ještě přidány palubky

velký pokoj je hlavní obytnou místností patra, situovaný do hlavního průčelí domu, jeho půdorysem je mírně zkosený obdélník, vstupní dveře z jídelny jsou vloženy až do kouta, proti tomuto vstupu je čelní stěna s dvojicí pravidelně rozmístěných oken, v pravé boční dlouhé stěně jsou napravo od středu v nice s kolmou špaletou a rovným nadpražím vloženy dveře do pokoje sousedního, novodobé a typové, podlaha je prkenná, strop je rovný a omítaný

boční pokoj sousedí s předcházejícím a je s ním spojen dveřmi, původně zde byly ještě dveře v další, v krátké pravé boční stěně, ale ty byly později zaslepeny a celé tato stěna byla zakryta ještě obložením, nalevo je v krátké čelní stěně okno obrácené do náměstí, podlaha má dnes položenu kobercovou krytinu, strop je i zde rovný a omítaný

půda

půdu domu tvoří jediný volný prostor pod jeho sedlovou střechou, vymezený štítem do náměstí a štítem zadní, směrem k sousednímu domu v pokračování Buttulovy ulice, přední štít je prolomen dvojicí blízko vedle sebe posazených oken, jejich vzájemným oddělením je úzký zděný pilíř, slabé štítové zdívo je zesíleno ještě dalšími pilíři po stranách obou oken Tato jednoduchá a ven otevíravá okna jsou tak umístěna v ustoupené nise a mají plný parapet, spodní část štítu je zde v prostou půdy hladce omítnuta, horní, nad okny je z režného cihelného zdíva, krov domu je hambalkový, jedná se o typově jednodušší krovovou konstrukci, která nemá ani podélné zavětrování, hambalky jsou položeny poměrně nízko, pouze krajní vazby při štítech jsou doplněny ještě šikmými vzpěrami, zachovány jsou takto ale pouze u štítu zadního, vepředu zbyly pouze dlaby na krokách a hambalku, u velkého z dvojice prostupujících komínů je provedena jakási výměna svedením hambalku do tyčového vysokého sloupku z kulatiny, krov je z tesaného dřeva, s tesařskými značkami, pobitý je plným bedněním, na severní straně jsou to stará prkna, na toto bednění je položena skládaná „eternitová“ krytina, větší z obou komínů je dosti neobvyklý, na hranolovou spodní část s vymetacími dvířky je nasazeno pokračování kruhového profilu, rovněž vyzdění z cihel a vytaženo až nad střechu, podlahu půdy tvoří široká prkna na vazných, respektive stropních trámech

dvorek

dvorek domu je úzkým prostorem při jeho jižním boku k sousednímu domu, původně se jednalo o uličku, ale dnes je již uzavřena prostor se stal soukromým, tento dvorek je vydlážděn betonovými deskami a při domě je zčásti pruh obrubníkem ohraničeného záhonu

6. Stavební a celkový vývoj domu

Dům je historickou stavbou s dlouhou stavební historií a tím nutně i složitým vývojem. Všechny jeho stavební etapy sice již nelze zcela spolehlivě rozlišit, projevuje se zde i absence případných archivních podkladů, ale ty hlavní jsou zde celkem dobře patrné. Dům stojící přímo na náměstí musel přitom vždy již jen touto polohou v celé své historii náležet k těm nejvýznamnějším a tím i nejbohatším objektům. Ty pak zpravidla byly často přestavovány a upravovány, změny zde probíhaly vždy mnohem výrazněji než v případě chudších stavení v méně důležitých koutech města. Jeho stavební vývoj je tedy přímo spojen již se založením a pak s

následným rozvojem města a všechny hlavní etapy vývoje sídla se s největší pravděpodobností musely přímo projevit i v případě této stavby.

Chotěboř je jedním z našich významných historických měst. Založena byla jako město poddanské, v době druhé poloviny třináctého století, a to na místě staršího, živelně rostlého předlokačního sídla, zmíněného již v roce 1265. Vývoj první zástavby, který v detailu nelze doložit zcela přesně, odpovídal s jistotou i dalším srovnatelným městům. Zděná výstavba byla v tomto nejstarším období spíše výlučná a soustřeďovala se zejména na nejbohatší domy na náměstí. Je tedy vysoce pravděpodobné, že zkoumaný dům čp. 194 zde mohl již v této době v určité podobě existovat jako zděná stavba a to v rozsahu sklepů a minimálně i přízemí. I v dalších stoletích bylo ale město stále z větší části dřevěné a teprve nová výstavba po ničujícím rozsáhlém požáru roku 1832 je konečně proměnila do zděné klasicistní podoby. U domů stojících přímo na náměstí by ale většinou mělo platit, že byly výstavnější, tedy zděné, již mnohem dříve. Takový předpoklad by měl platit pro období renesance a zejména pak pro barokní dobu. Významným obdobím pro rozvoj města nakonec byla druhá polovina devatenáctého století, která znamenala nebývale rozsáhlé úpravy a přestavby většiny domů.

Dům dnešní čp. 194 na náměstí tedy podle oprávněných předpokladů vznikl již v první fázi výstavby města Chotěboře. Pokud to bylo založeno již po polovině třináctého století, musela být tato významná parcela tehdy obsazena a je možné se oprávněně domnívat, že někdy ve čtrnáctém a nejpozději v patnáctém století zde již stál podsklepený a patrový měšťanský dům, postavený na hluboké gotické parcele. Její přední část zaujímal vlastní stavba s prostory určenými pro bydlení, řemeslo nebo obchod a se sklady, tedy komorami a dalšími pomocnými místnostmi. Sklep dochovaný do současnosti by měl ve svém základu z tohoto období pocházet. S velkou pravděpodobností i zdivo nadzemní části a to v rozsahu přízemí a snad i jeho vyšší partie. To je ale pouze domněnka, vycházející z našich celkových znalostí o vývoji měst. Charakter zdiva ve sklepech tomuto předpokladu rozhodně v žádném ohledu neodporuje. Může to tak být první stavební etapa, kterou zde dokážeme rozlišit a časově snad i zařadit.

Na takový dům by pak měla navazovat další zástavba parcely, která většinou představovala lehčí stavby hospodářského charakteru, dále pak dvorky a také zahrady, kuchyňskou se zeleninou a bylinkami a také zahradu ovocnou, štěpnici.

Pro naše města, a Chotěboř zde není výjimkou, bylo klidné období druhé poloviny čtrnáctého století vystřídáno ničujícími dobami husitských válek. V nich docházelo k častým požárům a plenění měst a bylo tak poměrně častým jevem, že městské domy byly zničeny někdy až zásadním způsobem. Po uklidnění pak následovala další prosperita v druhé polovině století patnáctého a města se svým opevněním i jejich domy byly často dosti nákladně obnovovány. Můžeme pouze předpokládat, že ani ten náš opět nebyl výjimkou. Zmínka je o velkém požáru města v roce 1485, nejpozději v této době by tedy bylo možno předpokládat také u tohoto domu pozdně středověkou přestavbu. V následném renesančním období šestnáctého století opět byly domy ve městech nákladně přestavovány a můžeme se domnívat,

že k takové renesanční úpravě došlo i zde. V této době máme také doloženého prvního majitele domu, byl jím v roce 1582 Jiřík Zahajský a následně 1591 Nikodém Kotek, který byl svým řemeslem hrnčář. Je to bohužel o domě první konkrétní zpráva a celá jeho dřívější historie je tak zcela nejasná.

Pak již sled majitelů domu alespoň takto heslovitě známe, ale nemáme žádnou informaci například o cenách, za které byl prodáván. Z těch by již bylo možno alespoň rámcově předpokládat podle jejich nárůstu případné stavební úpravy nebo naopak při poklesu ceny chátrání a poškození stavby. Dostáváme se do roku 1613, tehdy, pokud je náš výklad správný, se opět změnil majitel a tak zde mohly být provedeny další renesanční úpravy.

Následuje období třicetileté války, po níž byla velká část domů v našich městech a vsích zničena a často i opuštěna. Pro nás je zde první další majitel až z následné doby, z roku 1678, tedy plných třicet let po uzavření míru. S takovým odstupem, jedná se o časový úsek odpovídající plné jedné generaci, zde snad již stál dům v pořádku a možná i celkově nebo zčásti znovu vystavěný.

Soupis památek z počátku dvacátého století uvádí dnes již neexistující monogram MWZ, který se měl nacházet mezi štukovou výzdobou dnešního štítu domu spolu s pekařským znakem. Podle známých jmen majitelů by bylo možno jej přiřadit k roku 1781 a tím datovat zásadní barokní přestavbu. Je to sice pouze jedním údajem podložená domněnka, ale i stylová podoba domu by jí mohla celkem zdařile odpovídat. Každopádně dnešní podoba domu, tedy většina jeho stavebních konstrukcí a zejména bohatý štít má charakter, který by se do pokročilého až pozdního osmnáctého století dal zařadit. Jsme ve venkovském prostředí, kde je možno uvažovat také s určitým vývojovým zpožděním a proto by nebylo těžké předpokládat, že tato podoba může pocházet i ze samého počátku století devatenáctého. Nebude tedy asi chybou, pokud určíme, že celková a z větší části dodnes dochovaná pozdně barokní přestavba domu byla provedena po roce 1781.

Dům měl tehdy podobu, která z velké části odpovídala podobě současné. To platí ale hlavně v exteriéru, avšak i zde došlo později k podstatným úpravám. Určitě byla tehdy jinak řešena přízemní část hlavního průčelí. Zřejmě zde, stejně jako později, byl v tomto období obchod, krám. Pak by ale bylo možno předpokládat zaklenuté krámské výkladce, pravděpodobně s kamenným ostěním a také vstupní dveře do krámu by měly mít barokní podobu s kamenným a pravděpodobně ozdobným ostěním. Omítka zde mohla být hladká, ale také mohla být provedena její plastická úprava, například rustikou. Rozhodně zde nebyly současné lizeny, které jsou v tomto případě zcela novodobé. Členění horní části hlavního průčelí a štítu je zachováno v podstatě beze změn, pouze zde chybí ve starých popisech zmiňovaný nápis s pravděpodobným chronogramem a také zmíněný monogram. Pak je podstatná změna u oken, na starší fotografii má okenní šambrána ve svém nadpraží vložený klenák, je ale otázkou, zda zde byl i původně. Odlišná proti dnešnímu stavu ale byla okna vlastní, tedy jejich rámy a křídla. Podle analogií bychom zde mohli předpokládat buď ještě barokní typ, tedy jednoduché okno vnitřní, které mívalo často pevný poutec

a tedy čtyři dovnitř otevíravá křídla. Zasklení v té době bývalo ještě skládané do olověné montáže, ale přecházelo již do mladší podoby s většími plochami skleněných tabulí. Vývojově mladší typ okna, který by zde také mohl připadat v úvahu je již klasicistní, kdy se jedná o okno dvojité, ven a dovnitř otevíravé, kdy vnější rám je osazen přímo v líci průčelí. Tato okna mívala zasklení z většího formátu skla a tyto tabulky byly spojeny buď ještě olověnými pásky, nebo okenní křídlo bylo rozdělené příčkami. Okna v každém případě byla pohledově dosti nápadnými prvky a dotvářela charakter architektury. Boční průčelí i zadní štít byly s jistotou i v této době mnohem jednodušší než fasáda hlavní, obrácená do náměstí. Možná zde ani tehdy nebylo žádné členění, okna ale byla jiná, odpovídající našemu předpokladu oken hlavních. Je dále možno předpokládat, že jiná podoba byla také u dveří do ulice, i zde by bylo pravděpodobné si představit barokní ostění, provedené z kamene nebo pouze ze štuky. Nevíme, jaká byla tehdejší krytina střechy. Její dnešní krov není bez použití dendrochronologie datovatelný. Jedná se o nejjednodušší konstrukci prosté hambalkové vazby a mohl by být buď ještě pozdně barokní, nebo vztyčený až po velkém požáru města roku 1800 nebo 1832. Podle zpráv ale právě tento dům jako jeden z mála oheň přečkal. Krytinou takto lehkého krovu by mohl být nejspíš šindel, ten by ostatně tomuto místu nejspíše odpovídal.

Značně odlišná ale byla zřejmě podoba interiérů domu v jeho barokní podobě. Zásadní skutečností bylo, že v této době většinou domy ještě neměly tahové komíny a existovaly zde dymníky a tzv. černé kuchyně. Potvrzením je nález zadehtované omítky v komoře v zadní části přízemí. Klenby tohoto dílu domu by mohly z této stavební etapy pocházet. Ploché stropy ostatních prostor v té době mohly být ještě záklopové, tedy s viditelnými trámy a přes ně pokládanými prkny, ale také zde již mohly být omítané podhledy. Prostorová dispozice domu v podstatě odpovídala té současné, Interiéry byly vybaveny ještě dalšími náležitostmi, osobitý charakter jim dodávaly například dveře, ale zejména se zde uplatňovala většinou zajímavě výtvarně řešená kachlová kamna.

V domě byla pekařská dílna, to znamenalo příslušně vybavené místnosti a zejména pak velkou pec. Dům měl i nadále své hospodářské zázemí, ještě na počátku dvacátého století bylo u venkovských měst zcela běžné, že ve chlévech byl dobytek včetně krav a ve stájích koně. Zadní část parcely tedy zaujímaly různé, více či méně stavebně trvanlivé objekty pro tyto hospodářské účely.

Podle archivních dokladů v roce 1790 došlo k oddělení zadní části domu, prodejem mezi bratry. Tehdy byl zřejmě vyzděn oddělující zadní štít domu, byly pravděpodobně provedeny dílčí úpravy v jeho přízemí a zejména ve sklepě. Tam byl zaslepen průchod do zadní části a je možné, že v této době a v souvislosti s rozdělením domu a jeho parcely byl nově řešen i vstup do sklepa a že současná podoba s dnešními schody z chodby je až z této doby. Tomu by odpovídala i změna v klenbách chodby ve sklepě, kde před nástupem na schodiště je mladší úsek klenby cihelné.

Z archivu víme, že v oddělené části domu měla být zřízena v „dolním“ sklepě studna a odpad do velkého „hejcuku“. Kupující získal také celý sklep

pod jeho světnicí, tedy v zadní části domu. Jako poznámku je zde třeba uvést, že sklepem se tehdy rozuměla také klenutá místnost, takže dolní sklep je zde stále našim známým sklepem. Slovo hejcuk pak znamená kanalizační odpad.

V průběhu devatenáctého století můžeme předpokládat řadu dílčích stavebních úprav domu, ale k jejich přesnému rozlišení a datování nám chybí konkrétní informace z archivu nebo dokonce případné stavební plány. Domníváme se, že z tohoto období pochází například zeď oddělující zadní část prostoru krámu a také tahový komín, který je sem vestavěn. Mohlo by se snad jednat spíše o první polovinu století nebo dokonce o jeho počátek, protože staré dýmníky byly v městské zástavbě vývojově pokročilými, modernějšími a pro život v domě pohodlnějšími tahovými komíny celkem hromadně nahrazovány již brzy po roce 1800.

Nejstarší zachované dveře a jejich zárubně, které v domě v současnosti jsou, by podle typu a provedení měly odpovídat až druhé polovině devatenáctého století a proto další rozsáhlejší vnitřní úpravy v domě bychom předpokládali v této době. Stejně je snad možno zařadit i nové řešení parteru hlavního průčelí s nově vyřešenými otvory dveří a výloh. Nejednalo se zřejmě o rozsáhlé úpravy. Jak již bylo zmíněno, dispozice domu se nijak výrazně oproti baroknímu stavu ani později nezměnila.

Dalšími drobnými úpravami byla menší adaptace v době kolem roku 1930, kdy máme jediným pro tento dům dochovaným historickým plánem doloženo zřízení nového komínu. Stejně době odpovídají zadní dveře do dvorku domu a také například dveře vzadu v obchodě a pravděpodobně okna bočních průčelí.

Stavební vývoj domu pak byl ukončen v nedávných desetiletích, kdy zde zřejmě v sedmdesátých až devadesátých letech byly provedeny opět spíše nevýznamné úpravy. Z nich pak největším zásahem je vybourání dělicí zdi s původními dvěma dveřmi v patře a její nahrazení novými dveřmi do koupelny a dvojicí otvorů s obloukem, oddělujících kuchyni od jídelny. Také zřejmě byly zrušeny dřevěné schody na půdu a byl zde instalován pouze sklápěcí žebřík. Zaslepeny byly dveře do bočního pokoje v patře a dělicí zeď byla zaplentována.

7. Hodnocení domu

Dům je mimořádně hodnotný v celém svém organismu, je to jeden z nejlépe dochovaných a dnes také nejhodnotnějších měšťanských domů v Chotěboři. Jeho význam je ještě umocněn skutečností, že se nachází v silně exponované pohledové poloze na náměstí.

Velmi hodnotné jsou jeho jednotlivé konstrukce a dochované detaily. Jedná se přitom o v podstatě celý rozsah stavby. Není nijak důležité, zda se jedná o součást nejstarších etap jeho výstavby, tedy středověké konstrukce a

details, stejně nebo srovnatelně cenné jsou i nejmladší části, pocházející z devatenáctého století a dokonce první poloviny dvacátého století.

Město je samo osobě jako celek významnou kulturní památkou, je chráněno statutem Městské památkové zóny.

Hodnotné části a jejich soubory

poznámka: Tento výběr je pouze orientační, hodnotná je zde opravdu většina detailů a jejich souborů. Navíc některé hodnotné části nemusely být při průzkumu jednoznačně rozpoznány, některé další mohou být zatím ještě ukryty pod novějšími úpravami.

Dále, nejedná se přitom pouze o zajímavé architektonické a řemeslné details, ale zároveň i o přímé součásti kulturní památky, které jsou tedy chráněné ve smyslu příslušných zákonů.

průčelí:

- výstavná barokní hlavní fasáda se všemi součástmi a detaily
- boční jednoduchá průčelí
- zadní průčelí, štít

sklepy:

- veškeré zdivo a klenby

přízemí:

- veškeré zdivo
- klenby a ploché stropy
- celé schodiště do patra domu

patro:

- veškeré zdivo
- stropy
- předpokládané prkenné podlahy

půda:

- celý krov
- velký komín

cenné drobnější části, vybavení stavby a detail jsou podchyceny v samostatné inventarizaci

Závady

Památka nemá žádné skutečně zásadní architektonické nebo památkové závady. Součásti objektu jsou v podstatě dochovány ve stavu, odpovídajícím více či méně době vzniku v jednotlivých stavebních etapách. Pouze některé dílčí novodobé stavební úpravy nejsou nejvhodnější, jedná o

dvě místa v patře domu, o stěnu mezi kuchyní a jídelnou a o zadní zeď bočního pokoje. Zde by se v budoucnosti mělo uvažovat o rehabilitaci. Obdobně je tomu s vestavěným záchodem v přízemí domu za obchodem, tato úprava byla provedena pouze s ohledem na potřebu bez dalších úvah.

Náměty pro budoucí úpravy

poznámka: Tento a následující text vyjadřuje osobní názor zpracovatele SHP. Jedná se tedy pouze o jeho doporučení, vyplývající z jisté znalosti zkoumaného objektu. Nenahrazuje tedy odborná vyjádření příslušných organizací státní památkové péče ve smyslu zákona č.20/1987 Sb. o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů.

Dům čp.194 na Masarykově náměstí v Chotěboři je nemovitou kulturní památkou. Je mimořádně kvalitním objektem, je hodnotný po stránce architektonické i řemeslné a je významným dokladem úrovně historické zástavby města.

K památce je třeba přistupovat s maximální opatrností a plně respektovat veškerá její specifika. Je nutno ji zachovat a chránit v rozsahu celku i jeho hodnotných jednotlivých součástí.

Všechny jeho součásti, konstrukce i detaily z veškerých historických etap mají nenahraditelnou hodnotu a nezáleží přitom na výši jejich stáří. Někdy zde mohou být mladší konstrukce dokonce originálnější než ty mnohem starší, třeba středověké, které jsou jimi zakryty.

Díličí doporučení pro budoucí úpravy domu

Veškeré hodnotné součásti objektu musí být dostatečným způsobem ochráněny.

Na druhé straně je ale nutné vzhledem k současnému stavu domu nutné provést celkovou adaptaci této kulturní památky tak, aby dům mohl vyhovovat současným běžným nárokům. Úpravy by měly být navrhovány a realizovány s co největší opatrností a citem k dochovaným hodnotám památky. Je pravděpodobné, že v průběhu vlastních prací budou objeveny dosud neznámé původní součásti a doplňky stavby. V takovém případě je třeba reagovat na nově vzniklou situaci i za cenu případných dočasných komplikací připraveného postupu.

Možnosti budoucího doplnění poznatků

Stavebně historický průzkum domu byl prováděn v době, kdy tento objekt byl ještě nedávno obydlen a nebylo zde možné provádět potřebné sondy. Je tedy pravděpodobné, že následně, zejména při stavebních pracích dojde k možným nálezům, které doplní poznatky tohoto průzkumu.

Není ani vyloučeno, že některé zde uvedené předpoklady mohou být na základě nových, dnes ještě neznámých situací, takto opraveny, nebo přímo změněny.

Průzkum pracoval s dostupnými archívními podklady, kterých nebylo příliš mnoho. Stavební plány zde chyběly a jsou již zřejmě nenávratně ztraceny. Bylo by zajímavé případně další materiály získat, ale taková možnost zřejmě není příliš pravděpodobná.

8. Závěr

Tento stavebně historický průzkum domu čp.194 v Chotěboři znovu potvrdil jeho již dříve známou mimořádnou historickou, architektonickou a památkovou hodnotu.

Nejenom z toho důvodu by mělo být postupováno s maximální opatrností a šetrně ke všem významným dochovaným součástem, přitom nesmí být podceňovány zdánlivě méně hodnotné součásti třeba i z novějších etap jeho vývoje.

V Praze, v září 2016